

SOM VODKA OCH KAVIAR

OM NATIONALISMEN SOM FÖRENAR EUROPAS
RADIKALA HÖGER OCH PUTINS RYSSLAND

RAPPORT 2 2015

TOMMY SVENSSON

Tankesmedjan Tiden
www.tankesmedjantiden.se
© Tankesmedjan Tiden
Layout: Lina Stenberg
Foto: Shutterstock
Tryck: Linderoths Tryckeri AB, Vingåker 2015
ISBN: 978-91-980114-7-0

”Europa och Ryssland behöver och kompletterar varandra, precis som vodka och kaviar”. Det sade den före detta ordföranden i EU-kommissionen, italienaren Romano Prodi, i en diskussion på Valdai International Discussion Club i Novgorod, Ryssland.

”Hörde ni vad han sade”, replikerade den ryske presidenten Vladimir Putin, och fortsatte: ”Relationen mellan Europa och Ryssland är som vodka och kaviar. Men både vodka och kaviar är ryska produkter, av ryskt ursprung!”

(Skratt) står det därefter i utskriften från mötet som publicerats av den ryske presidentens kansli. Det var september 2013. Putin fick sista ordet, som vanligt.

Ett halvår senare stelnade skratten - och relationen mellan Europa och Ryssland. Vladimir Putins svar på Maidanrevolutionen i Ukraina blev att annektera Krim och att provocera fram ett inbördeskrig i landets östra delar. Den nationalistiska retoriken skärptes. EU svarade med sanktioner och många talade om ett nytt kallt krig.

Vid samma tid gick medborgarna i EU till Europaparlamentsval. Det ledde till framgångar för högnationalistiska partier med politiska band till Putinregimen.

Utvecklingen har visat att det är Europas nationalistiska och makt-havarna i Moskva som tycks ”komplettera och behöva varandra”. De förenas i en nationalistisk grundsyn och en gemensam fiendebild - det västliga liberala samhället och det europeiska samarbetet inom EU.

Vi ska försöka beskriva denna omaka allians och börjar med utvecklingen inom Europaparlamentet efter valet och hur den yttersta högern förvaltar sin valframgång.

Vad blev det av den radikala högern i EU?

Valet till Europaparlamentet den 25 maj 2014 ledde till en betydande ökning av ledamöter från främlingsfientliga och EU-kritiska partier. Partier på höger- respektive vänsterkanten gick fram. Förlorade väljare gjorde framför allt traditionella högerpartier, liberaler och de gröna. Socialdemokraterna höll ställningarna nägot så när.

Resultatet blev att varken partierna som placeras i kategorierna center-vänster eller center-höger fick egen majoritet. Det krävs samarbete över blockgränsen för att få igenom beslut i Europaparlamentet eftersom ingen sida ville söka stöd i den disparata gruppen av högerextrema partier.

Statsvetaren Ann-Catherine Jungar vid Södertörns högskola delar in de högerpopulistiska partierna i tre grupper:

1. EU-kritiska partier är de som har EU-kritik som huvudpunkt, även om det kan finnas främlingsfientliga inslag. Hit räknar hon brittiska Ukip, Alternativ för Tyskland samt italienska Femstjärnerörelsen.

2. Till de högerextrema partierna räknas till exempel de öppet fascistiska och odemokratiska ungerska Jobbik, grekiska Gyllene gryning, British National Party och Tysklands nationaldemokratiska parti NPD.

3. Den stora majoriteten av de partier som behandlas här tillhör gruppen populistiska högerextrema partier. Det är partier som, i alla fall i sina program, inte vill avskaffa demokratin. Den ideologiska kärnan är ”populism, nationalism och auktoritarism”, även om betoningen av och uttrycken för dessa komponenter varierar. Här återfinns såväl franska Nationella fronten som Sannfinländare och Sverigedemokrater.

Att dessa partier sammantaget kraftigt gick fram betyder inte att alla gjorde bra val. Och den intressanta frågan i det här sammanhanget är hur de förvaltar sina valframgångar, det vill säga har de kunnat öka sitt inflytande över besluten i parlamentet.

Betonas ska att syftet med den här studien inte är att analysera varför valet gick som det gick. De politiska, ekonomiska och sociala orsakerna till populisternas framgångar och tillbakagången för de etablerade partierna får analyseras i andra sammanhang.

Ett svep över valutgången i medlemsländerna visar på stora vinster för framför allt franska Nationella fronten, Dansk Folkeparti och brittiska Ukip, som alla blev största parti i respektive land. Frihetspartiet i Nederländerna höll ställningarna vilket var en besvikelse för dem. British National Party, bulgariska Ataka, grekiska LAOS, samt det Storrumaniska partiet tillhörde valets stora förlorare.

I flera länder var valvinden växlande. I Sverige svepte höger vinden med sig två nya mandat för Sverigedemokraterna samtidigt som både Miljöpartiet och Feministiskt initiativ hade stora framgångar. I Grekland kunde både nynazistiska Gyllene gryning och vänsterpopulistiska Syriza se sig som vinnare.

I Belgien backade Vlaams Belang och i Italien Lega Nord, medan de mer moderata Ny-flamländska alliansen respektive Femstjärnerörelsen (valets raket) gick fram.

Sammantaget ett rätt blandat resultat. I en analys av valresultatet i antologin Europaperspektiv 2015 (Santérus förlag) ställer Ann-Chathrine Jungar frågan om EU-valet 2014 var ”en jordbävning som kom av sig?”. Det blev med andra ord inte så mycket av den radikala högern i valet när dammet lagt sig.

Det gäller särskilt om man jämför med de höga ambitioner som framför allt Nationella frontens Marine Le Pen och nederländska Frihetspartiets Geert Wilders hade inför valet. Med den så kallade Frihetsalliansen skulle de skapa en stark och inflytelserik gemensam högergrupp i europeisk politik och i Europaparlamentet. ”EU-monstret skulle krossas inifrån”, hette det bland annat.

I efterhand visar det sig att valet inte blev det stora genombrott på den europeiska politiska scenen som många av dess företrädare och även många politiska bedömare förutspått. Det visade sig när dessa partier skulle omsätta sina valframgångar i bildandet av partigrupper i Europaparlamentet, något som är en förutsättning för inflytande.

Det blev ett stort misslyckande för framför allt Le Pen och Wilders. Trots att antalet mandat var mer än nog, förmådde de inte locka med sig ett tillräckligt antal partier från andra länder. Tilltänkta partner drog sig ur, som Sverigedemokraterna.

Det stora högerextrema paneuropeiska projektet, den europeiska frihetsalliansen, föll redan i startgroparna. Le Pens och Wilders med flera högerextrema och fascistiska partier återfinns nu, liksom tidigare, bland de grupplösa. Från den positionen kan de stäl-

la till med bråk och skandaler, men knappast påverka den förda politiken.

Vid sidan om Le Pen och Wilders var brittiska Ukips ledare Nigel Farage den mest lysande stjärnan bland högerpopulisterna inför valet. Han vägrade dock att slå följe med de båda andra, något som skulle ha gjort honom omöjlig bland de brittiska väljarna.

Även Farage fick svårt att förvalta valframgången. Han lyckades med nöd och näppe få ihop tillräckligt stöd för sin partigrupp, bland annat genom att ta med Sverigedemokraterna som han tidigare inte velat ha något samröre med. Men det krävdes ett brev från de båda sverigedemokratiska ledamöterna där de tog avstånd från sitt partis bruna förflutna för att Farage skulle acceptera dem.

Den högerpopulistiska ”jordbävningen” i EU-valet slutade i att knappast någonting förändrades i Europaparlamentet. De mest extrema partierna hittade inga samarbetsparter. Några partier, som Dansk Folkeparti och Sannfinländarna, flyttade över till den mer rumsrena EU-kritiska gruppen ECR som domineras av brittiska Tories.

Tilläggas ska att Nigel Farages grupp stängs ute från inflytande genom samverkan mellan socialdemokrater, kristdemokrater och liberaler vid tillsättande av viktiga poster.

Utvecklingen efter EU-valet bekräftar att de högerextrema partierna i Europa har svårt att samarbeta med varandra. Det är inte så konstigt. Nationalister är precis som namnet säger i första hand nationella.

Inte heller har de intresse av att arbeta inom EU-systemet. De vill ju ”krossa EU-monstret”, inte gmeta med rapporter och resolutioner från en undanskymd position i det dagliga arbetet i Europaparlamentet.. Skulle de däremot få ett avgörande inflytande och rent av komma i regeringsställning i något av de stora EU-länderna, kan hela Europaprojektet haverera.

Därför är deras scen framför allt den nationella politiken i respektive land. Marine Le Pens mål är bli Frankrikes president efter valet 2017. De 23 platserna hennes parti har (fler än Sverige som har 20) ger emellertid god ekonomisk utdelning. Därför var den hårda satsningen på EU-valet en lönsam investering. (Partiet undersöks nu för att ha använt EU-pengar för internt bruk inför presidentvalet.)

Ukips Nigel Farage planerar redan att lämna Europaparlamentet och kandiderar till brittiska parlamentet i valet den 7 maj. Målet är att göra sitt parti till vågmästare i den brittiska politiken.

Trots att de högerradikala partierna inte har kunnat förvalta sina framgångar i Europavalet har de ändå visat en påfallande enighet (om än inte total) i just den fråga som vi behandlar i denna studie, nämligen förhållandet till Ryssland. De har utgjort en pålitlig stödgrupp för ryska intressen i Europaparlamentet, vilket framför allt dokumenterats av EU-bloggaren Patrik Oksanen.

Hans sammanställning visar hur populistiska och EU-skeptiska partier (till höger och vänster) röstat i Europaparlamentet i frågor som berör förhållandet mellan EU och Ryssland. Det gäller till exempel implementeringen av EU:s östra partnerskap, associationsavtalen med Moldavien, Ukraina och Georgien samt uttalanden om behandling av NGO:s i Ryssland (Memorial).

I topp (mest ryssvänliga) ligger fyra högernationalistiska partier: nederländska Frihetspartiet, Sverigedemokraterna, brittiska Ukip, franska Nationella fronten och italienska Lega Nord. På andra kanten återfinns vi Sannfinländarna, Dansk Folkeparti och svenska Vänsterpartiet (som i dessa avseenden inte följer sin grupp när det gäller ”ryssvänlighet”).

Populistpartier till vänster som har en benägenhet att stödja den ”ryska linjen” är bland andra: grekiska Syriza, spanska Podemos och tyska Die Linke.

Även om indexet är ett trubbigt instrument, stora och små frågor blandas och kategoriseringen av partierna kan ibland diskuteras, visar det tydligt att populisterna och Vladimir Putins Ryssland alltmör finner varandra, både ideologiskt och i konkreta ställningstaganden av avgörande betydelse för Europas framtid.

Vissa partier, som Sverigedemokraterna, förklarar sina ställningstaganden med att avsikten inte är att stödja Ryssland, utan en konsekvens av sitt EU-motstånd. Det hindrar emellertid inte att effekten blir att de sluter upp i ett proryskt block i Europaparlamentet.

För flera av dessa partier är agerandet en naturlig följd av att de ideologiskt står för samma värderingar som ryska regimen. De utgör en stödtrupp för Putin inne i EU-systemet och har därmed kommit att spela en roll som påminner om den som kommunistpartierna intog under Sovjetepoken.

För att se hur det fungerar gör vi en återblick på det kalla kriget som det utspelade sig på Sovjetunionens tid och de nygamla konfliktmönster som vi ser utvecklas i dag.

Från ett kallt krig till ett annat

Det kalla kriget pågick i fyrtiofem år, från det andra världskrigets slut till Sovjetunionens upplösning på nyårsafton 1991. Det stod mellan de båda supermakterna USA och Sovjet. USA vann.

Det var en ideologisk kamp mellan två ekonomiska och politiska system, mellan planhushållning och kapitalism, mellan diktatur och demokrati. Det var en kamp om världsherravälde, åtminstone upplevdes det så. Världen var bipolär.

Båda sidor hade kärnvapen. Om det kalla kriget skulle ha övergått i en direkt militär konfrontation kunde det ha slutat med mänsklighetens undergång. Detta kallades talande nog MAD-doktrinen (Mutual Assured Destruction), ömsesidig försäkrad förstörelse.

Kampen handlade inte bara om militär styrka. Det kalla kriget var också en strid om vilket system som skulle visa sig effektivast och som kunde leverera det mest välmående samhället.

Sovjetunionens ambition var att överglänsa USA i fråga om levnadsstandard och teknisk utveckling. Så småningom skulle man också nå en högre form av demokrati, när det socialistiska samhället nått sin fulländning.

Kraftmätningen nådde sin höjdpunkt i slutet på femtiotalet och i början av sextiotalet. Sovjetunionen visade sig ligga före i den så kallade rymdkapplöpningen. Det var ett övertag med högt symbolvärde och dåvarande Sovjetledaren Nikita Chrusjtjov utropade stolt att hans land snart skulle passera USA som nummer 1.

Det blev inte så. Den toppstyrda ekonomin och det auktoritära politiska systemet gjorde att Sovjetsamhället stelnade och till slut bröt samman.

Men under hela det kalla kriget hade Sovjet och kommunismen sina hängivna följeslagare även i Västvärldens demokratier. De kommunistiska partierna stöddes ekonomiskt av Sovjet och många tog dess sida för att man ogillade amerikansk kapitalism och politik. USA var ju höger och Sovjet vänster.

De kommunistiska partierna i Väst, även nuvarande Vänsterpartiet, var länge lydiga redskap för regimen i Moskva, så kallade femtekolonnare (medlöpare till utländsk makt). Det gällde förstas mest kommunister, men även många andra med vänsteråsikter, inte minst intellektuella, hyste sympatier för Sovjet. Den förste Sovjetledaren Lenin kallade de senare för "nyttiga idioter".

I dag, ungefär 25 år sedan Berlinmurens fall, Östeuropas befrielse och Sovjets upplösning, talar vi åter om ett kallt krig. Den ryske presidenten Vladimir Putin har som mål att återskapa något som åtminstone påminner om det gamla Sovjetunionen. Han vill återge Ryssland den makt och status som landet hade under Sovjettiden.

Det betyder inte att han vill återinföra kommunismen, långt därifrån. Det är stormaktstiden han vill återkalla. Det är snarare Ryssland under Peter den store (1672-1725) och under Katarina den stora (1729-1796) än Lenins och Stalins stat han har som förebild.

I likhet med Sovjetledarna drar sig inte Putin för att bruka våld mot sina grannländer när han anser att landets säkerhetsintressen eller inflytelsesfär hotas. Det har han visat i Georgien och i Ukraina.

Men han försöker inte som sina sovjetiska företrädare sporra till en tävling med Väst om tekniska framsteg eller om högst levnadsstandard. Det vore att utmana löjet med tanke på att Ryssland av i dag lever på sina råvaror. Framför allt det låga oljepriset och EU:s och USA:s sanktioner gör att ekonomin krisar och levnadsförhållandena för befolkningen nu åter riskerar att försämrats.

Även om politiken med en aggressiv bevakning av ryska "intressen" och ett alltmer auktoritärt styre med undantryckande av oppositionen, står den gamla KGB-agenten Putin ideologiskt långt från den i grunden kosmopolitiska och ateistiska Sovjetkommunismen.

Han är nationalist, kulturkonservativ och kristen. Han vill ge den ortodoxa kyrkan en stark roll i samhället och kan närmast karaktäriseras som mystiker eller rent av rasbiologiskt anfrävt när han frammanar bilden av den ryska folksjälens, ett folk som är genetiskt särpräglad och därmed har en historisk mission.

Hans fientlighet mot Västvärlden är åtminstone delvis av annat slag än hans kommunistiska företrädares. Den sovjetiska propagandan försummade inte att peka på arbetslöshet och sociala problem i de kapitalistiska länderna, något som ställdes i skarp kontrast till de sjungande och leende arbetarna i fabriker och på åkrarna i det egna landet. Men där fanns också en underström av beundran för vad framför allt USA kunde åstadkomma i fråga om teknisk innovation, ekonomisk effektivitet och kreativitet inte minst inom populärkulturen (även om denna förnekades de egna invånarna).

Vladimir Putin ser däremot Västvärlden som moraliskt dekadent, särskilt när det gäller synen på familjen, feminism och homosexualitet. Det är farsoter som kan förgöra det ryska folket och led i krigsföringen mot Ryssland.

Mot den bakgrunden är det inte förvånande att det främst är andra krafter som är Moskvas allierade i Västvärlden än under Sovjetepoken. De nya vännerna är radikala nationalisterna och andra långt ut på den politiska högerkanten.

De finns också inom vänstern, ska tilläggas. Kvarvarande europeiska kommunistpartierna tycks ha behållit sina varma känslor för makthavarna i Moskva. Möjligen av gammal vana, men kanske mest för att den reflexmässiga anti-amerikanismen och fientligheten mot EU ändå väger tyngst.

Den övergripande bilden är dock att en ny politisk allians mellan Europas högerextrema partier och Putins Ryssland har tagit form. Uttrycken och beläggen för det är många.

Kontakterna är väl dokumenterade

2009 publicerade den ungerska tankesmedjan Political Capital en rapport om Rysslands europeiska vänner på den yttersta högerkanten (Russia's Far-Right Friends). I den skrev man att det ryska stödet för högerextrema rörelser och partier ökat markant under de senaste åren.

För dessa partier överensstämmer Vladimir Putins auktoritära och nationalistiska politik på flera sätt med deras egen åskådning. För Rysslands del är kontakterna ett sätt att långsiktigt påverka politiken i andra europeiska länder, i första hand i det egna närområdet, det vill säga inom det gamla Sovjetunionen.

För många var detta närmande både överraskande och paradoxalt. För det befriade Östeuropa var Ryssland av naturliga skäl fienden nummer 1 under åren efter kommunismens fall. Det var ju trots allt det kommunistiska Sovjetunionen (läs Ryssland) som hade invaderat länderna och hållit dem ockuperade och förtryckta i årtionden.

Det kan därför förefalla märkligt att det var just de mest antikomunistiska och nationalistiska politiska krafterna som plötsligt skulle falla i den ryska maktens armar. Särskilt som det sammanföll med att Ryssland på nytt började bygga upp ett imperium efter sovjetisk modell.

Förklaringen är kanske principen om att "fiendens fiende är min vän". De högerextremas anti-västliga värderingar, fientligheten mot USA och EU förde dem närmare Moskva. De gillade vad de såg: En auktoritär, revanschistisk politik baserad på reaktionära värderingar. Den bars fram av en stark ledare som var föremål för en ledarkult som inte så lite påminner om fascismen.

Under åren har kontakterna och det politiska samarbetet fördjupats, även med västeuropeiska högerextrema partier. Från rysk sida deltar såväl representanter för regeringen och Duma (parlamentet) samt för regeringspartiet Enade Ryssland. Det ger glans och auktoritet över mötena.

Bland annat inbjöds i november 2013 företrädare för det brittiska nazipartiet BNP och grekiska Gyllene gryning med flera till ett möte i Moskva. I december samma år deltog den framträdande företrädaren för det Putinnärstående Enade Ryssland, Viktor

Zubarev, i en viktig konferens i Turin tillsammans med ledare för bland andra nederländska Frihetspartiet, italienska Lega Nord, franska Nationella fronten. Syftet var att diskutera strategin för Europeiska frihetsalliansen, partiernas paneuropeiska rörelse, inför Europavalet på våren 2014.

Franska Nationella frontens ledare Marine Le Pen gör regelbundna besök i Moskva. Till exempel träffade hon i april 2014 det ryska parlamentets (Duman) talman. Italienska Lega Nord's ledare Matteo Salvini fick framträda inför Enade Rysslands parlamentsgrupp i oktober 2014. Österrikiska frihetspartiets ledare Heinz-Christian Strache deltog i november förra året i ett rundabordssamtal i Moskva med den ryske utrikesministern Sergei Lavrov.

I mars 2015 anordnades ett "internationellt konservativt forum" i St. Petersburg med ultranationalistiska och fascistiska partier från femton länder. Deltog gjorde bland andra tyska nazistiska NDP, grekiska Gyllene gryning och Svenskarnas Parti. Samlingen var så extrem att inte ens Nationella fronten och andra vanliga besökare i sådana här sammanhang ville komma. Inbjudare var det ryska Putintrogna partiet Rodina. Banden till Kreml är därmed uppenbara, skrev Dagens Nyheter om mötet (23/3 2015). Moskva får genom dessa kontakter en möjlighet till politiskt inflytande och en kanal till opinionen inom EU. Som nämnts visar omröstningarna i Europaparlamentet att det lönar sig. Ryska ståndpunkter ofta får stöd av en brokig allians av högerextrema partier och partier på vänsterkanten.

Viktigare än Europaparlamentet är dock att kunna påverka verkligt inflytelserika politiker i EU:s medlemsländer. Redan i dag finns i EU-kretsen regeringar som ses som mer eller mindre bundsförvanter till Putins regim, exempelvis Slovakien, Ungern, Grekland och Cypern. Putins främsta allierade i den kretsen är utan tvivel Ungerns premiärminister Viktor Orbán. Orbán – ibland kallad "Lill-Putin" - delar Putins ambition att bygga ett samhälle utan "den liberala demokratin" – och leder dessutom ett land som är medlem i EU och vars parti ingår i den Kristdemokratiska europeiska partigruppen. "Viktor Orbán är värd mer för Ryssland än alla högerextrema partier tillsammans", skriver statsvetaren Cas Mudde (Open Democracy, 8 december 2014).

Att lägga Frankrike till den listan vore en våt dröm för Moskva och motsvarande grad lika förödande för Europeiska unionen. Därför tycks kontakterna med Nationella fronten vara särskilt viktiga. Här rör det sig om ett ryskvänligt högerpopulistiskt parti som kan komma till makten i en av EU:s stormakter.

Vad får då de olika nationalistpartierna inom EU i utbyte? De tar ju en opinionsmässig risk när de närmar sig Moskva. I en del fall tycks det handla om stöd till partiverksamheten och opinionsbildningen. Men det finns få belägg för direkt ekonomiskt stöd. I de flesta fall tycks det handla om strategiskt och ideologiskt informationsutbyte partierna emellan samt deltagande vid konferenser och möten med ryska ministrar och andra höga makt-havare.

Likheten med det som gällde för de västeuropeiska kommunistpartierna under Sovjetepoken är påtaglig, även om banden då var betydligt fastare både ekonomiskt och organisatoriskt. Alla högerextremister är dock inte lockade av samarbete med Ryssland. Framför allt partier i länder som upplever sig hotade av den aggressiva ryska politiken, exempelvis Lettland och förstärkt Ukraina, håller sig av naturliga skäl borta.

Uppseendeväckande är ändå att så många av de ledande högerextrema och populistiska partiföreträdarna uttalar sina sympatier för Putin personligen och för den ryska politiken. Så här säger Nationella frontens ledare Marine Le Pen i en intervju (Euronews 1/12 2014).

"Jag beundrar hans (Putins) lugn. EU och USA har startat ett kallt krig emot honom och han försvarar sina intressen. Jag beundrar att han har lyckats återskapa stoltheten och hängivenheten i ett land som varit förödmjukat i 70 år."

Le Pen ställde sig redan i november 2011 i ett tal inför det franska presidentvalet följande år bakom de ryska planerna på en så kallad Euroasiatisk union med Ryssland som hon vill att Frankrike ska gå med i istället för EU.

Inför sin presidentkampanj 2017 har Marine Le Pens parti beviljats ett förmånligt lån på drygt nio miljoner euro av en Kreml närstående rysk bank. Totalt beräknas banken bidra med 40 miljoner euro. Enligt Le Pen har hon vänt sig till den ryska banken därför att andra banker sagt nej.

Ukip-ledaren Nigel Farage har sagt att man inte ska reta den ryska björnen och att "Putin är den av världens ledare som han beundrar mest – åtminstone som politisk strateg". (Independent 31/3 2014.) Heinz-Christian Strache, ledare för österrikiska Frihetspartiet, kallar Putin för en "verklig demokrat".

Sågas ska att även andra mer brett respekterade politiker har uttalat förståelse för Putin. Den förre tyske förbundskanslern Helmut Schmidt anser att Rysslands agerande i Krim är "förståelig". Hans socialdemokratiska kollega Egon Bahr har uttryckt en liknande inställning. Även om dessa båda är veteraner från avspänningspolitiken under det kalla kriget, kanske de uttrycker vad andra tänker.

Som vi sett av deltagarlistorna vid de olika gemensamma arrangemangen har också öppet fascistiska partier som ungerska Jobbik, bulgariska Ataka och grekiska Gyllene grynings kontakter med Moskva. Det kan tyckas vara en smula ironiskt eftersom Kreml motiverar sitt agerande i Ukraina med hotet från fascistiska krafter.

Man kan tycka att sådana partier borde vara för obskyra även ur Moskvass synvinkel. Kanske handlar det om att "ta vad man får", om att upprätthålla kontakter tills man kan etablera samarbete med viktigare partier och partiföreträdare. Samtidigt ska man inte glömma bort att även några av de mest extrema partierna har ett betydande väljarunderlag, i Jobbiks fall 20 procent, och därför kan ses som en investering för framtiden.

Till bilden hör också Rysslands ökade ambitioner att föra ut sin propaganda via både sociala medier och genom egna internationella nyhetskanaler. Det är en propagandaoffensiv som även spelar de europeiska nationalistpartierna i händerna.

Det rör sig om världsomspännande nyhetskanaler. RT (tidigare Russia Today) har över 2 000 medarbetare och sänder till 430 miljoner tittare i över 100 länder. Den ägs och styrs av den ryska staten och vill vara ett alternativ till BBC och CNN.

Den ger inte bara de ryska makt-havarnas syn på de politiska händelserna utan också utrymme åt högernationalister att föra fram

sina budskap. Inte minst Nigel Farage och Marine Le Pen får stor uppmärksamhet i RT:s sändningar över Europa (på respektive lands språk). Medarbetare i dessa mediabolag som är stationerade i flera europeiska länder lär också rekryteras från högerradikala partier eller är dessa närstående.

Den ryska propagandaoffensiven är utmanande framför allt för länder i Rysslands närhet med rysk befolkning. Oron är stor för att det ska leda till ökade motsättningar och instabilitet efter mönster från Ukraina. Men understödandet av nationalistiska krafter innebär även ett hot för de västeuropeiska länderna.

Allvaret i detta visas av att EU-toppmötet i mars 2015 gav EU:s utrikesansvariga Federica Mogherini i uppdrag att komma med förslag till hur denna ryska mediaoffensiv ska bemötas. Det ska presenteras vid EU:s toppmöte i juni.

Putins nationalism – en balansgång

Den ryske presidenten Vladimir Putin sade i ett uppmärksammat uttalande 2004 att "Sovjetunionens upplösning var den största geopolitiska katastrofen på 1900-talet". När förändringens vindar började blåsa mot slutet av 1980-talet var Putin KGB-agent och stationerad i dåvarande Östtyskland.

För honom var det uppenbarligen förödmjukande att se hur kommunismen kollapsade och de sovjetiska (ryska) trupperna drogs tillbaka. Det förändrade också hans liv på det personliga planet. Från att ha levt gott i det relativt välmående DDR tvingades han flytta hem till torftigare förhållanden i S:t Petersburg (som dessutom inte längre fick heta Leningrad). Hans dåvarande fru fick tillbringa många timmar i matköer som andra ryska husmödrar.

Under de följande åren upplevde han att Ryssland förnedrades ännu en gång. Nu av nyliberal kapitalism, präglad av rofferi, kaos och stor oreda. Minns att dåvarande presidenten Boris Jeltsin beordrade att det egna parlamentet skulle beskjutas under konflikten med gammelmunnister och nationalist i den brokiga oppositionen.

När Putin efter en snabb politisk karriär rekryterades till Kreml och vid millennieskiftet utsågs att efterträda Jeltsin var hans stora uppgift att skapa ordning och reda i landet. Han utstrålade ungdom, manlighet och kraft och var dessutom nykterist – inte oviktigt i ett land där männen, inklusive presidenten, höll på att supa ihjäl sig.

De ekonomiska och politiska reformerna skulle leda mot ett demokratiskt och någorlunda liberalt samhälle, var förhoppningen. Det kalla kriget var definitivt över. Under sina första år som president lär Putin till och ha varit öppen för att Ryssland skulle gå med i Nato.

I väst välkomnades den nye ryske presidenten. Nu skulle politiken bli förutsägbar och landet stabiliseras. Folk fick sina löner och pensioner. Stigande olje- och gaspriser gav Putin ekonomiska möjligheter till det. Här finns också förklaringen till att han fortfarande åtnjuter ett stort förtroende hos det ryska folket.

Det är svårt att säga när den ryska politiken gled över i den öppet nationalistiska och revanschistiska politik vi ser i dag. Kanske hade han den agendan klar för sig när han trädde till som president. Men såg vi det?

Så här skrev ryska Putinkritiska journalisten Anna Politkovskaja, som senare mördades:

"Det bör sägas att det (sovjetsystemets konsolidering) skett inte bara till följd av vår egen försumlighet, apati och trötthet efter allt revolutionerande. Det har också skett under uppmuntrande tillrop från Väst, inte minst från Silvio Berlusconi, som verkar ha blivit förtjust i Putin och agerar som dennes språkrör i Europa, men också från Blair, Schröder och Chirac; inte ens George W Bush hämmar honom."

För att så långt som möjligt återuppbygga sovjetimperiet (utan kommunism) underblåste han den ryska nationalismen, framhöll det ryska folkets storhet och egenart samt på behovet av en stark stat som kan skydda den ryska befolkningen vare sig den finns i det egna landet eller utanför dess gränser.

I hög grad spelade han inte bara på nationalistiska känslor, utan använde sig som nämnts också av klassiska fascistiska ideal som den starke ledaren, kroppsfixeringen och pläderade konservativa familje- och kulturella värderingar. Både de geopolitiska ambitionerna och värnandet om de specifika ryska värdena ställdes i motsats till den både fientliga och dekadenta västvärlden.

Uppenbart är att även utrikespolitiska händelser drev på politiken i nationalistisk riktning: Den USA-ledda invasionen i Irak 2003, utvidgningen av Nato med de tidigare kommunistländerna i Östeuropa året efter samt de folkliga upproren i Ukraina med flera tidigare sovjetrepubliker.

Putin utmålade Natoutvidgningen och EU:s erbjudande om partnerskap för tidigare sovjetrepubliker som fientliga handlingar riktade mot rysk säkerhet och ryska intressen. Dessutom påstod han att ryssar i angränsande länder utsattes för diskriminering och förföljelse, ibland inte utan grund dock.

Detta tillsammans med synen på Väst som moraliskt dekadent – med feminism och rättigheter för homosexuella som bevis för "förfallet" – skapar den antites ("det andra") som är nationalismens kärna. Väst blev den stora fienden.

Det gäller framför allt USA. Det är "Atlantismen", de militära (Nato) och politiska banden mellan Europa som hotar Ryssland. I den grävsta ryska propagandan är USA:s mål att stycka upp och förgöra den ryska nationen.

Europa är från den ryska horisonten mest en lojal följeslagare till USA, men som vi sett hindrar det inte Kreml från att bygga långsiktiga allianser för att om möjligt försvaga framför allt EU:s makt.

I de extremt nationalistiska kretsarna finns drömmar om att skapa en enad Euroasiatisk union som skulle sträcka sig från Brest till Vladivostok, byggd på en Paris-Berlin-Moskva-axel. Det är tankar som också återfinns hos till exempel franska Nationella fronten.

Här finner vi både geopolitiska och kulturella trådar som väver samman de nationalistiska krafterna i Europa med deras likasinnade i Ryssland.

Det blir ett hopkok av anti-amerikanism, anti-EU, förakt för mångkultur, feminism, gayrättigheter och det kosmopolitiska, ett hyllande av starka ledare och att sätta det egna landet "först".

Den ryska nationalismen är emellertid ett svårfångat begrepp och Putin balanserar mellan två riktningar. Han avvisar vad vi kan kalla en etnisk rysk nationalism. I stället förespråkar han faktiskt ett multietniskt och multikonfessionellt land därför att det är vad Ryssland var från början.

Det kan tyckas motsägelsefullt med tanke på den aversion mot Västvärldens multikulturalism som han delar med de högerextremistiska partierna i Europa. Förklaringen är att han både vill bygga på en rysk nationalism, men inte begränsa den till det egentliga Ryssland, och behålla och om möjligt utvidga det ryska imperiet. Därför värnar han, liksom för övrigt Sovjetunionen, gjorde om att även de andra folkslagen som tatarer, kaukasier och siberiska folk med flera ska kunna finnas inom de ryska gränserna.

I sitt tal vid den konferens som refereras i inledningen till denna studie säger Putin:

”Under de senaste århundradena i Ryssland, som några har kallats ett nationernas fängelse, har inte ens den minsta etniska grupp försvunnit. De har inte bara bevarat sin inre autonomi och kulturella identitet, utan också sitt historiska utrymme.”

Det finns säkert många som vill argumentera emot en sådan ljus syn på det ryska imperiet, men det är inte poängen här. Ryssland och inte bara landet utan också den ryska själen är i Putins ögon ett multietniskt samhälle med plats för alla folkslag.

Detta tankegods leder i sin tur till att ryska medborgare och ryska intressen måste skyddas även utanför det egna landets gränser. Vidare räknar han inte bara invånare i den ryska federationen som i grunden är ryssar, utan även ukrainare och vitryssar. De är enligt denna syn samma folk. Den ryska statens vagga stod i dagens Ukraina, har Putin betonat många gånger och det blir förstås ett skäl till att inte respektera de nuvarande gränserna.

Denna utvidgade nationalism – som grundar sig på det faktum att Ryssland fortfarande är ett imperium – skiljer sig från de västeuropeiska nationella partiernas ideologi där nationalstaten oftast är den man identifierar sig med. Denna är dessutom i de flesta fall förankrad under en relativt lång historisk tid. Det finns få fall där nationalist eller högerextremister öppet kräver att gränserna ska ändras. Man nöjer sig med att vilja stänga dem för invandrare.

I Östeuropa är däremot den nationella identiteten svagare bunden till de nuvarande geografiska gränserna. Där är också de högerextrema partierna mer tillbakablickande och revanschistiska. Tjeckiska högerextremister vill ha tillbaka det gamla Tjeckoslovakien, rumänska högerkrafter vill inkorporera Moldavien och ungerska och österrikiska nationalisterna vill återskapa den gamla dubbelmonarkin. Det religiösa inslaget är också starkare: Enligt polska högerextremister kan bara katoliker vara ”goda polackar”. För att inte tala om Balkan och de tragedier som etnisk nationalism har skapat.

Sammantaget gör det Östeuropa, särskilt i söder, till något av Europas svaga punkt. Här finns en nationalism och en syn på samhället som mycket påminner om dagens Ryssland. Och dessa tendenser är inte begränsade till högerextremister utan sträcker sig långt in i det politiska etablissemangen. Här finner vi också de politiker och regeringar som har störst förståelse för den nuvarande ryska politiken. Nationalismen, svärgpolitiken och korruptionen florerar, precis som i Ryssland.

I detta gränsland mellan EU och den ryska federationen utkämpas nu en kamp som ytterst handlar om ett vägval mellan det vi kan kalla en liberal demokrati och en auktoritär nationalism. Men det gäller mer, det gäller framtiden för hela Europa.

Därför är den allians vi kan se mellan ett aggressivt Ryssland och EU-fientliga nationalistiska krafter i Europa så farlig för vår framtid.

Källor

Anna Politkovskaja: Putins Ryssland (Ordfront 2005).

Ann-Chathrine Jungar: Högerpopulistiska partier och EU-politikens inriktning (Europaperspektiv 2015, Sieps).

Cas Mudde: Is the European far right really acting as Russia's trojan horse in the European Union? Open Democracy.

Christian Neef: It's Time To Stop Romanticizing Russia (Der Spiegel).

Christian Neef och Matthias Schepp: Oppositions Sings Kremlin Tune on Ukraine (Der Spiegel).

Edward Lucas: Has Russia been treated arrogantly? (European Voice, 2015).

Ernest Gellner: Nationalism (Nya Doxa, 1999).

James Panichi: Europe struggles to find its voice in Russian-language media war (European Voice 12/3 2015).

Kalle Kniivilä: Putins folk (Atlas, 2014).

Kristian Gerner: Ryssland – en europeisk civilisationshistoria (Historiska media, 2011).

Linda Berg, Magnus Blomgren, Jakob Lewander (red.): EU-skeptikernas frammarsch (Sieps, 2015).

Mark Bassin: Classical Eurasianism and the Geopolitics of Russian Identity (seminarium Utrikespolitiska institutet 12 februari 2015).

Official site of the President of Russia: Meeting of the Valdai International Discussion Club.

Political Capital: Rapport: Russia's Far-Right Friends, 2009, The Russian connection, 2014 samt Changing Enemies of the Western Far-Right, 2014.

Sofi Oksanen om Rysslands informationskrig mot Finland och Baltikum (Axess december 2014).

Theodore P. Gerber: Beyond Putin? Nationalism and Xenophobia in Russian Public Opinion. Washington Quarterly.

Tommy Svensson och Måns Wadensjö: Det mörka Europa (A-smedjan/ Tiden 2013).

Tankesmedjan Tiden vill stimulera progressiv debatt kring de avgörande frågor samhället står inför. Globaliseringen, klimatet, arbetslösheten och den ökande ojämlikheten i resurser och möjligheter.

Tankesmedjan Tiden vill visa att det är möjligt att göra progressiv politik i en tid som är både globaliserad och lokal. Vi vill visa att en sådan politik varken behöver vara dogmatisk, låst vid sin historia eller ett resultat av kortsiktiga kampanjstrategier och triangulering.

Vi ger bland annat ut debattskrifter, tar fram rapporter och ordnar seminarier.

Tankesmedjan Tiden innefattar även tidskriften Tiden Magasin.